

УДК 338.22:316.43

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-298-5(1)-3

ОСІПОВА Л. В.

ORCID ID: 0000-0002-0959-530

e-mail: lara77200@ukr.net

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, Україна

КРАВЧИК Ю. В.

e-mail: gromplus7@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2780-5605

Хмельницький національний університет

МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ З УКРАЇНИ ДО ЄС НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ: КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті узагальнено сучасний стан та головні тенденції зовнішньої міграції населення з України до Республіки Польщі, зокрема в аспекті трудової міграції. Охарактеризовано політико-правовий режим перетину кордону між країнами. Надано характеристику ключових економічних і соціальних параметрів, які визначають середовище міграції в системі Україна – Польща. Наведено показники перетину кордону українцями до Польщі, проживання громадян України на території Польщі, їх місця в гендерній структурі населення цієї країни, натуралізації. Відображено результати аналізування тенденційних характеристик зовнішньої трудової міграції з України до Республіки Польщі в аспектах чисельності поданих заяв та отриманих дозволів на тимчасове перебування і працевлаштування українців у Польщі. Виявлено специфіку й проблемні аспекти зовнішньої трудової міграції з України до Польщі в контексті соціально-економічного розвитку країн, а також євроінтеграції України.

Ключові слова: інтеграція України до ЄС; міграція робочої сили; міграційні процеси; міграційна активність; вплив міграції на соціально-економічний розвиток.

LARISA OSIPOVA

Vinnytsia Institute of Trade and Economics of Kiev National University of Trade and economics

YURIY KRAVCHUK

Khmelnytskyi National University

LABOR MIGRATION FROM UKRAINE TO THE EU ON THE EXAMPLE OF POLAND: KEY TRENDS AND PROBLEMS ASPECTS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

The article summarizes the current state and main trends of external migration of the population from Ukraine to the Republic of Poland, in particular in the aspect of labor migration. The political and legal regime of border crossing between countries is described. The characteristics of key economic and social parameters that determine the migration environment in the Ukraine - Poland system are given. Indicators of border crossing by Ukrainians to Poland, residence of Ukrainian citizens on the territory of Poland, their place in the gender structure of the population of this country, naturalization are given. The results of the analysis of tendency characteristics of external labor migration from Ukraine to the Republic of Poland in terms of the number of submitted applications and received permits for temporary stay and employment of Ukrainians in Poland are reflected. The specifics, as well as problematic aspects of external labor migration from Ukraine to Poland in the context of socio-economic development of countries, as well as European integration of Ukraine.

The shortcomings of increasing labor migration from Ukraine to Poland, such as the rapid increase in the number of Ukrainian citizens living in Poland, including in the structure of foreigners, have been identified; increasing the number and increasing the dynamics of applications submitted and permits obtained for temporary stay of Ukrainians in Poland, especially for reasons of work and study; growing intentions of Ukrainians and increasing the number of permits obtained for the right to perform long-term work in Poland; further strengthening the attitudes and attitudes of Ukrainians regarding the intensification of their plans and intentions regarding the implementation of various forms of migration to Poland; increase in the number of naturalization practices of Ukrainian citizens by Poland, which is evidence of the growing threat not only of high migration rates, but also changes in citizenship by domestic migrants.

The practical significance of the research results lies in the formation of information and analytical support for the formation and implementation of state policy regulating migration processes in the migration system Ukraine - EU to accelerate Ukraine's European integration processes and realize the potential of socio-economic development.

The scientific novelty of the study lies in the scientific approach to solving the problem of development and realization of migration potential in the Ukraine – EU system on the example of the recipient - the leader in attracting labor migrants from Ukraine – the Republic of Poland.

Key words: Ukraine's integration into the EU; labor migration; migration processes; migration activity; the impact of migration on socio-economic development.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

У більшості країнах ЄС спостерігається скорочення чисельності населення, передусім, з причин зниження рівня народжуваності та старіння. Ця проблема компенсується частково за рахунок внутрішніх переміщень населення, а також імміграцією. Втім, активним залишається й переміщення до Європи

мігрантів з країн Африки та Близького Сходу. При цьому, ситуація, з одного боку, динамічна, та, з іншого, – має високий рівень важливості в контексті сталого і стабільного розвитку ЄС та його регіонів. Вказане актуалізує питання розробки інформаційно-аналітичного забезпечення (як основи прийняття управлінських рішень у межах міграційної політики Євросоюзу та країн-донорів міграції, з-поміж яких істотне значення відводиться Україні), впровадження якого здатне прогнозувати сценарії зміни інтенсивності імміграції населення до ЄС та, що важливіше, у покраїнній структурі.

На сьогодні відсутні дослідження, які б дозволяли об'єднати наступні аспекти: по-перше, аналіз стану середовища притягання мігрантів у країни ЄС; по-друге, рівень інтенсивності зовнішньої міграції у країнах-донорах мігрантів до ЄС (на прикладі України); по-третє, ключові залежності міграційних зв'язків. Прикладне значення результатів дослідження полягає в тому, що для аналізу обрано країну ЄС, обсяги зовнішньої трудової міграції до якої з України найбільші – Польща. Такий підхід дозволяє моделювати міграційні взаємозв'язки у найбільш розвинених на сьогодні сегментах територіальної міграційної системи Україна – ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Специфіка та аспекти державного регулювання міграційних процесів аналізуються у працях Дж. Аньяну та Е. Ерхджакопа [1, с. 51–91], Дж. Дюрана, С. Массея та Р. Зентено [2, с. 107–127], О. Мульської та І. Бараяка [3, с. 119–136]. Роль та значимість, наслідки міграційних процесів у контексті євроінтеграції України, а також впливу на параметри соціально-економічного середовища країн вивчаються у публікаціях О. Махонюка та О. Мульської [4, с. 128–133], В. Геєця [5, с. 7–22] та ін. науковців. Засоби регулювання міграційної активності населення, зокрема в частині зовнішньої трудової міграції, достатньо комплексно розкриті у працях Е. Лібанової [6, с. 313–328], Т. Васильціва [9, с. 24–27] та О. Ярошко [7, с. 132–136], Р. Лупака, М. Куницької-Ляш, О. Левицької, О. Мульської [8, с. 149–170], Н. Оматі [10, с. 1281–1297] та ін. Проте, аналізування процесів міграції робочої сили з України до ЄС в контексті формування державної політики використання потенціалу міграції у руслі мінімізації ризиків і загроз євроінтеграції країни обґрунтовують актуальність формування нових концепцій реалізації політики.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Незважаючи на значну кількість публікацій з даної проблематики, більшість напрацювань мають, скоріше, теоретико-методичний, а не суто прикладний, державницький характер. Відтак, дослідження питань міграції робочої сили з України до ЄС (особливо на прикладі Республіки Польщі – головного реципієнта зовнішніх трудових мігрантів з України) в контексті ідентифікації ключових тенденцій та проблемних аспектів соціально-економічної та в цілому європейської інтеграції нашої країни набирає нової ваги та актуальності.

Формулювання цілей статті

Метою статті є виявлення ключових тенденцій та проблемних аспектів міграції робочої сили з України до ЄС задля формування інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики активізації та ефективізації євроінтеграційних прагнень.

Виклад основного матеріалу

Європейська інтеграція стала головним чинником структурної перебудови економіки Польщі та її національного ринку праці. Держава зіткнулася зі багатьма викликами через масову еміграцію поляків після приєднання до ЄС, посилення мобільності молоді, котра сприймає міграцію як сучасний спосіб життя, а також зростання демографічних ризиків. Тому з 2004 р. Польща взяла курс на побудову нової державної політики, націленої на вирішення не лише проблем еміграції громадян Польщі, але й імміграції іноземців. Поставлені цілком нові завдання, які відповідають принципам ЄС і стосуються необхідності кращого захисту інтересів польських громадян, що проживають за кордоном, стимулювання зворотної міграції та підтримання зв'язків з діаспорою, необхідності заповнення вакансій на польському ринку праці, зменшення демографічних втрат.

Основні віхи еволюції сучасного періоду відносно режиму державного кордону між Україною та Польщею: до 2003 р. – вільне пересування, мешканці прикордонної зони – за внутрішніми паспортами; безкоштовні візи для громадян України (2003–2007 рр.); допуск громадян України до тимчасового працевлаштування терміном до 6 місяців на рік (з 2007 р.); «Карта поляка»: понад 100 тис. власників (візові привілеї), з 2007 р.; Угода про правила місцевого прикордонного руху між Україною і Польщею (2008 р.); «Шопінг-візи» і розвиток закупівельного туризму (2012 р.); розширення зони дії місцевого прикордонного руху (2015 р.); безвізовий порядок в'їзду на взаємній основі на підставі паспорта громадянина України (2017 р.).

Україна займає особливе місце у стратегічних пріоритетах міграційної політики Польщі. В силу культурної та мовної близькості українці є основним джерелом поповнення дефіциту людських ресурсів у польській економіці. Про це свідчить щорічне зростання кількості заяв від польських роботодавців щодо

залучення працівників з України. Сьогодні, внаслідок активної міграційної політики Польщі, посилення економічних диспропорцій та загальної дестабілізації в Україні, у Польщі перебуває від 900 тис. до 1,3 млн українських громадян (3,0–3,5 % населення Польщі), більшість з яких знаходиться у Варшаві та прилеглих до неї регіонах (воєводство Мазовецьке), а також на територіях, які спеціалізуються в основному на сільському господарстві.

Офіційними даними про точну кількість українських громадян у Польщі не володіє жодна зі сторін, оскільки існує проблема великої частки нелегальних мігрантів, легальних мігрантів, які не реєструються в офіційних міграційних органах, та осіб, які займаються «човниковим» бізнесом без постійного працевлаштування у Польщі. Однак конкретні висновки щодо масштабів української міграції можна робити на підставі виданих віз, дозволів на проживання, дозволів на працю, декларацій (заяв) польських роботодавців про намір працевлаштування українських громадян та інших офіційних документів.

Інформаційно-аналітичне забезпечення цих питань з українського боку здійснює Державна міграційна служба України, Державна прикордонна служба України, Державна служба статистики України та інші структури. Водночас, у Польщі основне інформаційно-інституційне середовище формує Управління у справах іноземців (Urząd do Spraw Cudzoziemców), Головне управління статистики (Główny Urząd Statystyczny), Міністерство розвитку, праці і технологій (Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii) Міністерство сім'ї та соціальної політики (Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej), Департамент статистики Національного банку Польщі (Departament Statystyki NBP), окремі центри з вивчення міграції у Польщі (Ośrodek Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego).

Спостерігаються істотні диспропорції соціально-економічного розвитку України та Польщі, які одночасно слугують чинниками активізації міграційних процесів з України. Так, на тлі стабільної ситуації з чисельністю населення Польщі чисельність населення в Україні за 2000–2019 рр. зменшилася на 6,6 млн осіб (на 13,5 %); для Польщі характерна довша тривалість життя при народженні. Якщо відповідний показник в Україні становив у 2019 р. 72,1 року, то в Польщі – 77,9 років.

Ринок праці Польщі значно більш спроможний, аніж ринок праці України. Якщо ще у 2000-х роках рівень безробіття у Польщі був вищим ніж в Україні, то до 2019 р. ситуація діаметрально змінилася: рівень безробіття в Україні склав 8,2 %, тоді як в Польщі – 3,3 %. Аналогічні показники серед молоді становили: 15,4 % та 9,9 %, відповідно. Розмір середньомісячної заробітної плати у Польщі (1281,3 дол. США) у 2019 р. перевищував відповідний показник для України (374 дол. США) у 3,4 рази, а мінімальної заробітної плати – у 3,0 рази.

Економіка Польщі має вищий рівень цінової стабільності та інфляційної ризикості, коли індекси споживчих цін коливаються на рівні 1-2 % на рік, тоді як в Україні коливання споживчих цін у 2015–2019 рр. сягали 7–48 %. Значно поступаються польським й дані щодо ВВП в розрахунку на душу населення. Йдеться про розрив у біля 4 рази.

Згідно з даними Державної міграційної служби України, за період 2010–2018 рр. вагомість виїздів українців до Польщі у загальних обсягах виїздів зростала. Значення показника коливалося на рівні 25–40 % від усіх перетинів державного кордону України. Втім, в останні роки дещо змінилися ключові тенденції. Якщо у 2010–2015 рр. частка перетинів кордону з Польщею стрімко зростала, сягнувши у 2015 р. 40,6 %, то, починаючи з 2016 р., показник почав знижуватися та за 2015–2018 рр. скоротився на близько 5 в. п. – до рівня 35,7 %. Та все ж його значення залишалося високим і є свідченням того, що понад третина перетинів державного кордону українцями припадає саме на Польщу. Примітно, що за 2010–2018 рр. кількість виїздів українців до Польщі зростала та стабілізувалася в останні 3–4 роки на рівні біля 10 млн од., що суттєво.

Відповідно, зазначені тенденції стали однією з причин-чинників стрімкого зростання чисельності громадян України, які проживають на території Польщі (див. рис. 1). Це безпосередньо підтверджується польською статистикою, яка дає більш повну картину реальної ситуації. Якщо на початку 2000-х років показник становив 150–200 тис. осіб, то у 2014–2017 рр. зріс до 275–285 тис. осіб, а у 2018–2019 рр. стрімко зростав (на 25,6 % у 2018 р. до 2017 р. та на 21,6 % у 2019 р. до 2018 р.), сягнувши у 2019 р. 433,8 тис. осіб.

В підсумку частка українців у загальній чисельності іноземців у Польщі стабілізувалася на рівні близько 25 %. Іншими словами кожен четвертий іноземець у Польщі – громадянин України, що суттєво. При цьому, якщо до 2007 р. частка іноземців у Польщі була мізерною, то надалі їх вагомість у загальній структурі населення значно зросла та останні десятиріччя ознаменувалося тим, що частка іноземців в країні становить близько 5 % від загальної чисельності населення Польщі. Відтак, посилюється й вплив українців у цій структурі, що, з огляду на перспективи інтеграції наших громадян до польського суспільства, явище позитивне. Втім, з іншої сторони, це слугує достатньо потужним чинником, який сприяє посиленню настроїв та установок українців відносно інтенсифікації своїх планів та намірів відносно різних форм міграції до цієї країни.

Українські громадяни, як і будь-які інші іноземці, котрі планують перебувати в Польщі довше ніж 3 місяці, можуть подавати клопотання про дозвіл на тимчасове проживання, який видається максимально на 3 роки. У випадку підстав на безтермінове перебування іноземця оформляється дозвіл (карта) постійного проживання. Після безперервного перебування на території Польщі протягом як мінімум 5 років, за наявності стабільного доходу, медичного страхування і за умови володіння польською мовою, іноземний

громадянин має право на отримання дозволу на перебування довгострокового резидента ЄС. Динаміка кількості поданих заяв щодо тимчасового перебування українців у Польщі з 2013 по 2019 роки зросла у понад 15 разів, постійного проживання – у 4,5 рази, а перебування довготермінового резидента ЄС – у 3,6 рази.

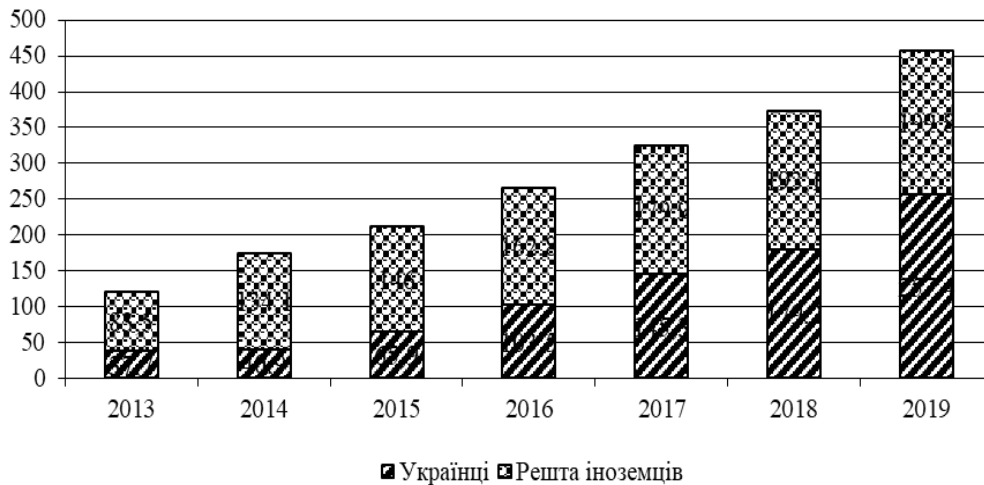

Рис. 1. Кількість іноземних осіб, що володіють діючими документами на перебування/проживання у Польщі, на кінець року, 2013–2019 рр.

Джерело: Управління у справах іноземців Польщі

Хоча, протягом 2013–2019 рр. відсоток задоволених заяв українських громадян щодо отримання дозволу на перебування у Польщі скоротився за усіма типами дозволів (з 92,2 до 78,1 % щодо тимчасового перебування, з 89,8 до 84,7 % щодо постійного проживання і з 72,9 до 61,5 % щодо перебування довготермінового резидента ЄС).

Головною метою еміграції українців до Польщі є тимчасове працевлаштування для покращення власного матеріального становища і підвищення добробуту своєї сім'ї. Українці є найбільш чисельною групою іноземців у Польщі, про що свідчить статистика віз, в'їздів, поселень, роботи або навчання в країні. Останнім часом спостерігається сповільнення темпів зростання частки українських громадян на польському ринку праці. Однак, незважаючи на це, понад 90 % іноземних працівників, залучених на короткотермінові роботи, є громадянами України, а у випадку довготермінового працевлаштування – це понад 80 %.

Протягом багатьох років переважна більшість українців працюють у Польщі за так звану спрощену процедуру (за деклараціями або заявками роботодавців – oświadczenia), яка дозволяє працювати без дозволу на роботу упродовж 6 місяців протягом наступних 12 місяців за умови фіксування такої декларації у повітовому відділі праці.

Українці працюють в Польщі також на основі дозволу на сезонну роботу (zezwoleńie na pracę sezonową, тип «S»), введеного на початку 2018 року. Цей дозвіл дає можливість їм виконувати роботу протягом періоду не більше 9 місяців у сфері сільського господарства, садівництва, туризму та інших сферах діяльності, зазначеної в Положенні Міністерства сім'ї, праці та соціальної політики від 8 грудня 2017 року відповідно до Польської класифікації видів діяльності.

За даними Міністерства сім'ї та соціальної політики Польщі, у 2017 р. для громадян України було зареєстровано 1 714 891 декларацій про наміри залучення на роботу іноземця (94 % усіх зареєстрованих для іноземців заяв).

Воеводствами видано 192 547 дозволів на роботу (82 % усіх виданих дозволів). Зростання порівняно із попереднім роком склало майже 36 % у загальній кількості заяв і 86 % – дозволів. А вже у 2018 р. на громадян України припадало майже 99 % виданих дозволів на сезонну роботу (119 926 дозволів), 91 % «нових» заяв (декларацій), внесених повітовими відділами праці (1 446 304 заяв) і 72 % дозволів на роботу (238 334 дозволів) всіх типів (A, B, C, D, E, крім S).

У 2018–2020 рр. відповідні показники дещо знизилися, втім також залишалися високими – у 2020 р. 87,5 % від загальної чисельності заяв, поданих польськими роботодавцями до відділів праці щодо найму іноземців, припадало безпосередньо на українців.

Польща є основною країною призначення для довготермінових трудових мігрантів, частка яких становить 22,5 % загальної кількості українських заробітчан. У 2018–2020 рр. частка дозволів на роботу, виданих українцям, стабільно знаходилася на рівні 72–73 % і це при тому, що загальна кількість дозволів на довготермінову роботу, які видаються іноземцям, з 2014 р. по 2020 р. стрімко зростала. Якщо у 2014 р. показник становив 43,7 тис. од., то у 2020 р. – 406,5 тис. од.

Потреба польських роботодавців у робочій силі з України наростає доволі швидкими темпами. Це чітко простежується зі структури дозволів на працю у Польщі, виданих іноземцям, де станом на 2020 р.

72,6 % дозволів припадало на Україну, тоді як на другу за представництвом країну – Білорусь – лише 6,7 %, треті – Грузію та Індію – по 2 %. Частки інших країн були мало вагомими.

Сьогодні на основі окремих ринків праці (як національних, так і регіональних) відбувається формування територіальних міграційних систем, які розвиваються за власними законами. Саме такі системи повинні лягати в основу програм реалізації стратегії зростання регіонів і держав. Тому транскордонне співробітництво України та Польщі має високий мобілізаційний потенціал спільного соціально-економічного розвитку, а міграційний аспект є невід'ємною частиною таких відносин.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі

Таким чином є підстави стверджувати про наступні особливості зовнішньої міграції робочої сили з України до ЄС (на прикладі Республіки Польщі). Це, по-перше, значні розриви в соціально-економічному розвитку між країнами не на користь нашої держави, які при подальшому погіршенні соціально-економічної ситуації в Україні, посиленні агресивності міграційного середовища й надалі призводитимуть до збільшення обсягів зовнішньої трудової міграції до країн Європейського Союзу. По-друге, чітко простежується суттєва дія й інших чинників, які сприяють обранню українцями країн Європейського Союзу пріоритетними для навчання, праці, а надалі й постійного місця проживання. Йдеться про геополітичні, соціально-культурні, ринкові та інші фактори. По-третє, Україна займає особливе місце у стратегічних пріоритетах міграційної політики Польщі, а українці стали основним джерелом поповнення дефіциту людських ресурсів у польській економіці. По-четверте, саме працевлаштування для покращення свого матеріального становища і покращення добробуту сім'ї є головними мотивуючими чинниками при прийнятті рішення українцями відносно міграції до ЄС та до Польщі зокрема. По-п'яте, міграційні прагнення українців у Польщі все активніше розвиваються за сценарієм: освітня міграція переходить у трудову; трудова – з економічної трансформується в нову форму з бажанням переселення (включно з родиною) до іншої країни без повернення на батьківщину. По-шосте, типовим є міграційний профіль українських зовнішніх трудових мігрантів, а саме чоловіки-робітники в реальному секторі економіки на робочих місцях з важкими і трудовіткими умовами праці. По-сьоме, залишаються проблеми, пов'язані з низьким рівнем оплати праці українських трудових мігрантів, недостатньою захищеністю їх соціально-трудова прав, обмеженими можливостями кар'єрного зростання. По-восьме, активно розвиваються цілісні територіальні міграційні системи між транскордонними регіонами України та Польщі.

Найбільш значущі наслідки зовнішньої міграції робочої сили з України до Республіки Польща: а) стрімке збільшення чисельності громадян України, які проживають на території Польщі, у тому числі в структурі іноземців; б) швидке нарощування як чисельності, так і її динаміки поданих заяв і отриманих дозволів на тимчасове перебування громадян України у ЄС, особливо з причин праці та навчання; в) зростання ухилу міграційних установок громадян України на все більш довготривале перебування та працевлаштування у країнах Європейського Союзу та зокрема у Польщі; г) подальше посилення настроїв та установок українців відносно інтенсифікації своїх планів та намірів стосовно здійснення різних форм міграції до країн Європейського Союзу; д) зростання чисельності практик натуралізації громадян України Польщею, що є свідченням посилення загрози не лише високих темпів міграції, але й зміни громадянства вітчизняними мігрантами; е) активне нарощування обсягів та частки української молоді (як студентської, так і учнівської), котра виїжджає до Польщі з метою навчання; є) активна втрата Україною людського ресурсу в найбільш працеактивному віці.

Література

1. Anyanwu J., Erhijakpor E. Do remittances affect poverty in Africa? *African Development Review*, 2010, 22(1), 51–91.
2. Durand J., Massey S., Zenteno R. Mexican Immigration in the United States. *Latin American Research Review*, 2001, 36(1), 107–127.
3. Mulska O., Baranyak I. Formation of the forecasting model for Ukrainian-German migration system. *Economy and forecasting*. Vol. 2, 2019, pp. 119–136.
4. Махонюк О. В., Мульська О.П. Аналіз діяльності суб'єктів ринку міграційних послуг в Україні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Збірник наукових праць. Вип. 5 (133). 2018. С. 128–133.
5. Геєць В. М. Економіка України: ключові проблеми і перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 1. С. 7–22.
6. Libanova E. Labour migration from Ukraine: key features, drivers and impact. *Economics and Sociology*, 2019, 12(1), pp. 313–328. DOI: 10.14254/2071-789X.2019/12-1/19/
7. Васильців Т. Г., Ярошко О. Р. Фінансова безпека підприємства: місце в системі економічної безпеки та пріоритети посилення на посткризовому етапі розвитку економіки. *Науковий вісник НЛТУ України Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Т. 21. Вип. 2. С. 132–136.
8. Vasylytsiv T., Lupak R., Kunytska-Iliash M., Levytska O., Mulska O. Instruments of regional policy for human resources conservation by means of regulation of external youth migration of rural territories of the

Carpathian region. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. Vol. 6, Is. 3. P. 149–170.

9. Vasylytsiv T. G. Formation of the environment of economic security of entrepreneurship in Ukraine. 2015. *Ekonomichnyy chasopys-XXI*. 3-4(1), 24–27.

10. Omata N. The Complexity of Refugees' Return Decision-Making in a Protracted Exile: Beyond the Home-Coming Model and Durable Solutions. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39 (8), 2013, 1281–1297.

References

1. Anyanwu J., Erhijakpor E. Do remittances affect poverty in Africa? *African Development Review*, 2010, 22(1), 51–91.
2. Durand J., Massey S., Zenteno R. Mexican Immigration in the United States. *Latin American Research Review*, 2001, 36(1), 107–127.
3. Mulska O., Baranyak I. Formation of the forecasting model for Ukrainian-German migration system. *Economy and forecasting*. Vol. 2, 2019, pp. 119–136.
4. Makhonyuk, O.V. & Mulska, O.P. (2018). Analysis of the activity of the subjects of the migration services market in Ukraine. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine. Collection of scientific works*, no. 5 (133), pp. 128-133.
5. Heyets', V.M. (2016). *Economy of Ukraine: key problems and prospects*. *Economy and Forecasting*, no. 1, pp. 7-22.
6. Libanova E. Labour migration from Ukraine: key features, drivers and impact. *Economics and Sociology*, 2019, 12(1), pp. 313–328. DOI: 10.14254/2071-789X.2019/12-1/19/.
7. Vasylytsiv, T. G. and Yaroshko, O. R. (2011). Financial security of the enterprise: a place in the system of economic security and priorities for strengthening at the post-crisis stage of economic development. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, vol. 21, is. 2, pp. 132-136.
8. Vasylytsiv T., Lupak R., Kunytska-Iliash M., Levytska O., Mulska O. Instruments of regional policy for human resources conservation by means of regulation of external youth migration of rural territories of the Carpathian region. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. Vol. 6, Is. 3. P. 149–170.
9. Vasylytsiv T. G. Formation of the environment of economic security of entrepreneurship in Ukraine. 2015. *Ekonomichnyy chasopys-XXI*. 3-4(1), 24–27.
10. Omata N. The Complexity of Refugees' Return Decision-Making in a Protracted Exile: Beyond the Home-Coming Model and Durable Solutions. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39 (8), 2013, 1281–1297.

Надійшла / Paper received :27.07.2021

Надрукована/Printed : 04.10.2021